

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 674-686.
|| Geliş Tarihi-Received: 14.07.2022
|| Kabul Tarihi-Accepted: 09.08.2022
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1143844

Çocukları Hikâyeye Taşıyan Yazar: Orhan Kemal'in Önce Ekmek ve Kardeş Payı Hikâyelerinde Çocuk

The Writer Who Brings Children to the Story: The Child in the Stories of Önce Ekmek and Kardeş Payı

Mehmet Fetih YANARDAĞ*
Hakan KÜTÜK**

Öz

Orhan Kemal, Cumhuriyet Dönemi Türk roman ve hikâyesinde toplumcu-gerçekçi hassasiyetiyle öne çıkan bir yazardır. Orhan Kemal, yazdığı çok sayıda roman ve hikâye ile Türk edebiyatında tanınır. Bu eserlerinde toplumcu-gerçekçiliğin etkisiyle çarpıcı olaylara yer verir. Hikâyelerinde geçim sıkıntısı yaşayan insanları anlatır. Çocuklar da bu hikâyelerde kendilerine geniş yer bulur. Aile ve sokak ortamında yetişen çocuklar, farklı yönlerle ele alınır. Yoksulluğun çemberinde büyümüş çocuklar, onun eserlerinde sıkça yer alır. Ailesine bakmak için küçük yaşta sokaklarda satıcılık yapan, umutsuz çocuklardan bir diğeri de ailesiyle olan fakat yalnızlık içinde, buhran yaşayan, mutsuz ev ortamında yetişen çocuklardır. Orhan Kemal'in hikâyelerindeki tüm kişiler canlı ve hayattan kişilerdir. Onun karakterleri; hayatın zorluklarını, geçim sıkıntısını derinden yaşarken umutlarını asla yitirmezler. Aile ve sokak ortamında karşımıza çıkan bu çocuklar, umudun en büyük sembolüdür. Onun, çocukları bu kadar önemli bir sembol olarak kullanmasının çeşitleri nedenleri vardır. Yazarın çocukların dramına yakından şahitlik etmesi, çocuklara olan sevgisi ve çok çocuklu bir ailede yetişmesi bu nedenlerden bazılarıdır.

Anahtar Sözcükler: Hikâye, çocuk, yoksulluk, aile.

Abstract

Orhan Kemal is a writer who stands out with his socialist-realistic sensitivity in the Turkish novel and story of the Republican Period. Orhan Kemal is known in Turkish literature with his many novels and stories. In these works, he includes striking events with the influence of socialist-realism. In his stories, he tells about people who have trouble making a living. Children also find a large place for themselves in these stories. Children who grow up in family and street environments are handled with different aspects. Children who grew up in the circle of poverty are frequently featured in his works. Another hopeless child who works as a seller on the streets at a young age to look after his family is the one who lives with his family but lives in loneliness, depression and grows up in an unhappy home environment. All the people in Orhan Kemal's stories are live and real people. His characters; They never lose their hope while they are deeply

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: fyanardag@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9903-542X.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: hknkktk@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-2469-6888.

experiencing the difficulties of life and financial difficulties. These children, who appear in family and street environments, are the greatest symbol of hope. There are various reasons why he uses children as such an important symbol. The author's close witness to children's drama, his love for children and his growing up in a family with many children are some of these reasons.

Keywords: Story, child, poverty, family.

Giriş

Çocuk, toplumda saflık, iyilik ve geleceği temsil eder. Edebiyatta görülen çocuk teması ve çocuk tipleri genel anlamda çocuklara hitap etmez ve bu eserlerin çocuk edebiyatı ürünü olduğunu göstermez. Toplum gerçeklerini göstermekle farklı bakış açıları kazandırma, yetişkinlerin çocuk konusunda eğitilmesi açılarından edebî esere renk katma da önemli bir unsur olarak kullanılır.

Türk edebiyatının en velut yazarlarından Orhan Kemal, hikâyelerinde ve romanlarında toplumun her kesiminden insana yer verir. İşçi, ırgat, memur, çocuk, kadın ve kenar mahallelerin insanları başta olmak üzere eserlerinde farklı sınıflardan insanlara yer verir. Bunların içinde en çok çocuklar göze çarpar.

Orhan Kemal; şiir, roman, hikâye ve tiyatro türlerinde eserler verir. Edebiyata ilk olarak şiirle başlamışsa da Nazım Hikmet'in telkinleriyle nesre yönelir. İlk hikâyesini 1940'ta *Yeni Edebiyat* dergisinde yayımlanan *Balık*'tır (Uyguner, 2018, s. 104). Bursa Cezaevi'nde mahpus hayatını paylaştığı Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in hikâyelerini gördükten sonra ona şiirden ziyade düz yazıya yönelmesini önerir. Fakat onun bu döneme kadar hikâye ile bağı oldukça zayıftır.

Orhan Kemal, Nazım Hikmet ile anılarını kaleme aldığı eserinde bu süreci dile getirir:

"Edebiyatımızın kaideleriyle hemen hiç uğraşmadığım, en yabancısı olduğum tarafı hikâyecilik bölümüydü." (Orhan, 2000, s. 40).

Hikâye ve romana yönelen yazarın bazı hikâyeleri romana geçişin öncülüğünü teşkil eder. Ona göre iyi bir roman yazarı olabilmek için önce iyi bir hikâye yazarı olmak gerekir:

"Hikâye bende romana geçişte bir merhale oldu. Kanaatimce küçük ve uzun hikâyelerde iyice bilenmeyen kalem, romanı zor yazar yahut yazamaz. Çünkü hikâye kompozisyonlarını kolaylıkla kıvrıramayan bir yazar, çok daha büyük, çok daha enine boyuna bir kompozisyon isteyen romanı meydana getiremez." (Bezirci, 1984, s. 54).

Bu düşünceden hareketle nesir alanına yönelen yazar, daha sonra romanlarında enine boyuna işleyeceği karakterleri önce hikâyelerinde işler. Hikâyelerinde geliştirdiği unsurlar gelişerek romanlarında da kendini gösterir.

Orhan Kemal, Türk öykücülüğündeki "gerçekçilik" akımın en önemli temsilcilerinden birisidir. Yaşanan olaylar, iyi bir gözlem, güncel olaylara bağlılık, olanı olduğu gibi aktarma bu akımın en bilinen özelliklerindedir. Onun eserlerinde her zaman tanıklık ettiğimiz kişiler vardır. Okuyucu anlatılanlara yakındır. Ona yabancı gelen bir durumla karşılaşmaz. Hikâyelerin her zaman hayata değen bir yanı vardır. Bu akımın temaları; sınıf çatışmaları, haksızlıklar, toplumda yozlaşma ve sömürüdür. Bu tür temaların işlendiği eserlerde yazar genellikle taraftır, bu nedenle doğrunun okuyucuya ulaşması için mücadele eder (Tosun, 2005, s. 103).

Yazarın hikâyelerinde çocukları farklı boyutlarıyla ele almasının nedenleri vardır:

"Çok çocuklu bir aileden yetiştiği için mi, altı çocuk babası bir evin sorumluluğunu yüklediği için mi, iş yerlerinde ve Bâbiâli hanlarında çocuk işçilerle çokça karşılaştığı için mi, yoksa Fikret gibi bir toplumun yarısını devralacak kuşağın dramını gördüğü için mi... Evet hepsinin etkisi var olmalı. Orhan Kemal, romanlarının en etkili pasajlarında olduğu gibi, hikâyelerinin en sıcak örneklerinde de çocukları konu ve kahraman aldı; titiz bir dikkatle onları gözlemeye öncelik tanıdı. Böylece edebiyatımızın en güzel hikâyelerinin bir bölümü yazılmış oldu." (Mutluay, 1970, s. 11) .

Orhan Kemal'in bazı öykülerinde çocuklar ön plana çıkar:

"Orhan Kemal'in öykülerinde çocukların da yeri büyüktür. Bu çocukların çoğu çalışan, üretim yapan ve ailelerine ekmek taşıyan kişilerdir. Bunların arasında ırzına geçilenler, çeşitli suçlara itilenler, yoksul ana babaların yaşamını paylaşanlar ve az ceza yiyeceği için yalanla suçu üzerine alanlar çoktur." (Uyguner, 2018, s. 109)

Çocuk; geleceğin, ışığın ve umudun simgesidir. Fakat Orhan Kemal'in yapıtlarındaki çocuk tipleri bu simgelerden uzaktır. Çelimsiz, zayıf, büyük zorluklarla mücadele eden ve çoğu geçim derdinden dolayı bir büyükmüş gibi davranmaya çalışan, çocukluğunda olgunlaşmış tiplerdir.

Sanatçı, toplumsal gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı eserlerinde çocuklara da farklı bir perspektiften bakar. Dönemin sosyo-ekonomik şartlarında ezilen çocuk tipini gözler önüne serer. Buradan hareketle sanatçının *Önce Ekmek ve Kardeş Payı* adlı eserleri incelendiğinde çocuk karakterlerin sayısı ve çocuğu ele alan hikâyeleri dikkat çeker. Çalışmamızın amacı, Orhan Kemal'in romanlarında ve hikâyelerinde sıklıkla üzerinde durduğu çocukların bu eserlere yansımalarını ortaya koymaktır.

1. Orhan Kemal'in Önce Ekmek ve Kardeş Payı Hikâyelerinde Çocuk

Önce Ekmek ve Kardeş Payı adlı hikâye kitaplarında, çocuk karakterlerin başkahraman olduğu hikâyeler oldukça fazladır. Çalışmaya konu olan kitaplar da bu eserlerdir. Bu hikâyelerde çocuklara farklı açılardan yaklaşılır. Bu hikâyelerde, çocuklar genellikle sokak ortamında ve aile ortamında olmak üzere iki başlıkta toplanır:

1.1. Sokak Ortamındaki Çocuk

Orhan Kemal'in hikâyelerindeki çocuklardan pek çoğu sokak ortamında yetişir ve burada yaşar. Bunlar; bazen satıcı, bazen hırsız, bazen de dışarıda barınacak hiçbir yeri olmadığı için hapishaneye girmek için çabalayan çocuklardır. Sokak hayatının acımasızlığı içerisinde yaşama tutunmaya çalışırlar. Sanayileşmenin, kentleşmenin doğurduğu çarpıklık çocukları olumsuz etkiler.

"Orhan Kemal'in öykülerinde çocukların da yeri büyüktür. Bu çocukların çoğu çalışan, üretim yapan ve ailelerine ekmek taşıyan kişilerdir. Bunların arasında ırzına geçilenler, çeşitli suçlara itilenler, yoksul ana babaların yaşamını paylaşanlar ve az ceza yiyeceği için yalanla suçu üzerine alanlar çoktur." (Bezirci, 1984, s. 74).

Çocuk hikâyesi bunlara örnektir. İstiklâl Caddesi'ndeki kocaman apartmanlardan birisine sırtını dayamış, başında okul kasketi olan ve geçimini sağlamak için kartpostal satan bir çocuk görülür. Bu çocuğun tek hayali okul arkadaşı Haluk'un gibi bir pergel takımı alabilmektir. Fakat pergel fiyatı annesinin on beş günlük kazancına denktir. O, Haluk'un kadar büyük pergel takımı istemez, daha küçüğüne de razıdır. Haluk'un ise tek isteği karnesinin onunki kadar iyi olmasıdır.

"Haluk bir gün, "Ah" demişti, karnem seninki kadar iyi olsa!

...Beybam, annem, teyzem, halalarım aferin, aferin sana deseler!

O, "Bana Haluk'un gibi bir pergel takımı alın, başka bir şey istemem!" derdi." (Kemal, 2017, s. 29).

Orhan Kemal'in eserinde sıklıkla görülen sokak satıcısı çocukların yanı sıra bu çocuklara kötü gözle bakan kişilere de rastlanır. Çocuk, kartları satarken babasına da benzettiği bir adamın kartlara değil de kendisine baktığını fark eder ve adamla aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"-Kart mı satıyorsun?

-Evet. Güzel İstanbul manzaraları...

-Kaça?

-Onar kuruş. Bakın, çok güzel manzaralar!

(...) -Sen daha güzelsin, dedi." (Kemal, 2017, s. 31).

Adam çocuğa fazladan para verir, çocuk, bunu ilk başta anlamasa da elinde fazla para kalması zoruna gider. Fazladan bırakılan para onu huzursuz eder. Adamın bu süreçte hiç gözlerini ayırmadan bakması ve daha sonra aldığı tüm kartları işportaya bırakıp para istememesi, çocukta şüphe uyandırır. Çocuk bunun üzerine tepkisini koyar:

"-Buyrun, paranızı!

- Kalsın

-Niçin?"

Adam cevap vermedi. Pantolon cebinden çıkardığı para tomarından bir onluk ayırıp işportaya attı.

Çocuk "Peki ama niçin?" diye bağırdı.

"Çok güzelsin onun için."

Ve yanağını okşamak için uzandı.

(...) "Alçak!" (Kemal, 2017, s. 32).

Çocuk adamın ne amaçla bunu yaptığını anlar, paraları adamın suratına fırlatır. İşporta çantasını boynuna atıp İstiklâl Caddesi'nin kalabalığında kaybolur. Orhan Kemal'in hikâyelerinde çocuklardaki gururlu ve namuslu tutum dikkat çeker.

İmkânsızlıklar içinde okumaya çalışan çocuk, her türlü imkânı olan - elli liralık pergel takımına sahip - Halûk'tan daha başarılıdır. Başarısız çocuğun sahip olduğu pergel takımı, hayattaki adaletsizliğin göstergesi olsa da, "çocuk"un yılmadan sürdürdüğü mücadele bu adaletsizliğin dengeleneceğine dair bir işarettir. Sosyal sınıf ve zenginlik ile başarı, hikâyede ters orantılı olarak işlenir (Kantarıcı, 2006, s. 99).

Çocuk hikâyesindeki benzeyen Aslan Tomson adlı hikâye vardır. Hikâyenin başkahramanı Nuri adlı bir çocuktur ve çocuğun babası işten çıkarılır, annesi ameliyat olur, ablası kocaya kaçar, dolayısıyla ailenin geçimi çocuğun üzerine kalır.

"Ne çıkacaktı sanki? Zengin mi olacaktı? Çengelli iğneler, renk renk balonlar, kurşunkalemleri, bir miktar mavi kurdele, düğme, paslı çakılar, zarf, kağıt..." (Kemal, 2017, s. 39).

Nuri, satıcılık yaparken okul arkadaşları arasında düştüğü zor durumları düşünür. Doktor, mühendis, avukat olma hayalleri vardır fakat sokakta maça giden arkadaşlarını görünce, bu hayallerine kavuşacağı düşünürken okulu bırakmak zorunda kalır.

Orhan Kemal'in çocukları; oyun, çizgi film yaşlarında olmakla birlikte yaşlılarının yaşadığı hayattan çok uzak olup o hayatı da merak içindedirler:

"- ... Sinemaya gidiyor musun?

-Dün gittim.

-Ne oynadı?

-Demir Maskelinin İntikamı.

-Güzel mi?

-Ne söylüyorsun be kardeşim. Bittim!

-Anlatsana..." (Kemal, 2017, s. 41).

Cumhur, Nuri'ye filmin içeriğini anlatır ve burada Aslan Tomson karakterinden bahseder. Nuri uzun hayallere dalar. Cumhur yanından ayrılır fakat o hâlâ hayaller kurmaya devam eder. Bir gün Aslan Tomson gibi vapura atlayıp kaçtığından aklından geçirir.

Hikâyenin sonunda Nuri, gerçeklerle karşı karşıya kalsa da hâlâ Aslan Tomson olmaktan vazgeçemez.

“-Bu çengelli iğnelerin daha büyüğü var mı oğlum?
Hayalleri tuzla buz olmuştur. Varken, “Yok...” dedi.

-Nasıl yok, var ya işte!

-Yok diyorum işte, yok!

“Acayip. Deden yaşındaki bir ihtiyara karşı... Utanmıyor musun?

Tepesi attı. İhtiyarların yakasına sarılarak, “Bana bak!” dedi,

-Tanıyor musun beni?

- ...

-Patron Mix'in muavini Aslan Tomson derler bana!” (Kemal,2017, s. 42)

Nuri, tüm olumsuzluklara rağmen hayaller kurarak ve hayatın sıkıntısından uzaklaşır, düş dünyasına sığınır.

Bir Çocuk adlı hikâyede yine bir sokak çocuğunun dramı anlatılır. Orhan Kemal, hikâyeye önce İstanbul'un iklim özelliğini vererek başlar. İklimin insan üzerindeki tesirini daha iyi kavrayabilmek adına canlı mısralarla İstanbul'da mevsimin ne kadar sert ve zor geçtiğini ifade eder:

“İstanbul'un baharı yoktur! İstanbul'da on iki ayın yarısı kış, yarısı yazdır. Bahar çokluk kış ortalarına serpişmiş yazdan kalma harikulade aydınlık, sınımsızdır; karakışın ortasında, karanlıklarda çakan şimşekler gibi bir an gelir, ertesi gün bu bir anlık mutluluğun öcünü almak istercesine, daha karanlık, daha gümbürtülü, daha sırsıklam günler birbirini kovalamaya başlar. İstanbul'un baharı yoktur!” (Kemal,2017, s. 8).

Hikâyede kış soğuklarının insanlar üzerindeki olumsuz tesirleri anlatılır. Hikâyede nisanda Taksim'de çıplak ayaklarla gezen çocuk, bunun bir örneğidir:

“Yürüyordu, yere çıplak ayaklarıyla sağlam sağlam basarak yürüyor, yürüyordu. Tüklenen izmarit parmaklarını yakınca müthiş bir küfürle fırlattı.” (Kemal, 2017, s. 9).

Çocuğun fırlattığı izmarit bir kadınla erkeğin parlayan ayakkabılarına gelir. Adam yanındaki kadından dolayı bir şey demez, çocuktan özür hatta yardım bekler ama beklediğinin tam tersi olur

“Ne bakıyorsun lan? dedi.

(...)

Taş arabası.” (Kemal, 2017, s. 10).

Bu ifadeler, zor şartlar altında yaşayan çocuktan beklenmedik bir davranıştır. Çocuk, sokaklardan tanıdığı, her önüne çıkanı deviren Beton Ağabeyine özenmeye çalışır. Bu davranışın altında yatan sebep çocuğun soytarılık ya da kabadayılık peşinde koşması değildir:

“Beton Ağabey kadar güçlüydü şu an. Bir kafa, bir yumruk, sonra? Beton Ağabey gibi kodese mi? Vız gelirdi be. Beton Ağabey üç ay mı, altı ay mı yatıp çıkmıştı da ne olmuştu? Hazır apartman kaloriferlerinin de söndüğü şu nisan ortalarında, kodesin sönmemesine yandığını işittiği sobası, ekme kayıntı da varken, sonra...” (Kemal, 2017, s. 10).

Yazar, temel fikri burada verir. Soğuk, yağmurlu bir kış havasında yeterli giyecek ve yiyeceği olmayan çocuk hapse girmeye çalışır. Çünkü İstanbul'da bahar aylarının soğuk geçmesi ve nisan ayında kapanan kaloriferlerden dolayı hapishane dışarıdan daha iyidir.

Çocuk, bir gün önünden geçtiği lokantada bir adama sataşır, hatta onun yüzünden büyük bir kavga çıkar. Bu durumdan hoşnuttur, çünkü bu sayede hapse girecektir fakat polis yaşına bakıp onu serbest bırakır, çocuğun tüm hayalleri yıkılır.

“Tuh be yahu. Hiç mi kanun kalmadı memlekette? Atın içeri de dalgamıza bakalım bu kışta kıyamette.” (Kemal, 2017, s. 15).

Kavga sırasında, içkili lokanta sahnesi olan yerli filmleri gözünün önünden geçirir. Kavgayı ayırmaya gelen polis ve bekçileri görünce kodese atılacağı için heyecan duyar. Kodeste göğsünü gere gere kavganın kendisi yüzünden çıktığını söyler. Kodesin kötü bir yer olmadığını, Beton ağabeyin oradaki memnuniyetinden bilir. Sokaktaki gençler, olumsuz birtakım değerleri olumludıkça, onların ardından gelen çocuklar da değişmeyecek bir kısır döngü sürecektir (Kantarci, 2006, s. 77).

Orhan Kemal’in *Aslan Tomson* hikâyesine benzeyen bir diğer hikâye de *Tarzan*’dır. *Aslan Tomson* hikâyesindeki çocuk tipi, bir çizgi film kahramanından etkilenmişken *Tarzan* adlı hikâyedeki çocuk tipi ise kovboy çizgi romanından etkilenir.

Yazarın pek çok hikâyesinde olduğu gibi *Tarzan*’da kahraman işportacılık yapar. Hikâyede bir kenar mahalle ve orada yaşayanların gizemli hayatları anlatılır. *Tarzan* işportasının başında kitap okur. Kitaptaki yer alan Mis isimli kızı mahallelerindeki Leman Abla’ya benzer:

“Leman Abla bir rol alsın da bak! Ne Muhterem Nur, ne Türkan Şoray, ne de Fatma Girik!” (Kemal, 2017, s. 24).

Leman Abla onun için en güzel kadındır. Kendince güzelliğinin ispatı ise Impala’sıyla onu her sabah Unkapanı Köprüsü altında bekleyen apartmanın beyidir. Leman Abla’ya karşı o kadar hayranlık içindedir ki bazı zamanlar onu evindeyken küçük bir delikten gözetler. Kitaptaki Mis isimli karakteri Leman Abla’ya benzettiği için okuduğu kitabın tüm sevecenliği de buradan gelir.

Tarzan’ın Leman Abla’yı bu kadar sevmesindeki sebeplerden biri de ona para vermesi ve istediği kovboy dergilerini almasıdır. Bunun karşılığında ise Leman Abla’nın mektuplarını onun istediği kişilere götürür. Mahalledeki erkekler de mesajlarını *Tarzan* vasıtasıyla Leman Abla’ya iletir.

Tarzan’ın çok sevdiği Bobi Ağabey, onlara bazı yiyecek yardımında bulunur ve *Tarzan*’a iş bulma sözü verir. O da Leman Abla’ya mesaj gönderen kişilerin başında gelir. Fakat Leman Abla, Bobi’nin mesajına karşılık vermez ve onun hakkında olumsuz ifadeler kullanır.

“Bobi’ye kadar düştümsen kaldırım atarım kendimi Sarayburnu’ndan denize!” (Kemal, 2017, s. 27).

Tarzan bu sözleri, Bobi’ye, kendisine iş bulmayacağı korkusundan iletmez fakat küçük kız kardeşiyle konuşmasından sonra fikri değişir:

“-İyi ama, paketlerle geliyor, doğranmış pastırma bilem getiriyor enayi!

-Getirsin, bana ne?

-Yemiyor musun?

-Bundan sonra yemeyeceğim.

-Niye?

-Öyle!

-Niye ama?

-Ne diye kucağına oturtuyor beni zorla?

-Seviyor!

-Sevmesin, istemiyorum. Ben onun şeyi değilim...
 -Neyi?
 -Neyiyse neyi.
 -Dikilme, döverim ama?
 -Döv, öldür. Oturmayacağım kucağına, zorla mı? O gün ne diye okuldan dönerken beni bileğimden tuttu? Ne diye lastiği patlak boş dolmuşa çekti?" (Kemal, 2017, s. 28).

Daha önce Çocuk isimli hikâyede çocuğa para yardımı yaparak taciz etmeye çalışan bir adama karşılık bu hikâyede yardım bahanesiyle aileye yaklaşan Bobi, evin küçük kızına tacizde bulunur. Fakat Orhan Kemal'in gururlu ve namuslu çocukları Bobi'ye sert tepki verir.

Tarzan kardeşine neden annesine söylemediğini sorunca eve erzak getirmeyeceğinden ve annesinin hastalığının artacağından korktuğu cevabını alır:

"-Eve sokmaz onu annem, sokmayınca pastırma, kaşarpeyniri, ekmek getirmez!
 -Getirmese getirmesin. Onun bulacağı işte de çalışmayacağım. Büyüyüm de görsün...
 -Ne yaparsın?
 -İki bıçak!
 -Deli. Niçin?
 -Seni niye dolmuşa çekmek istemiş?
 -Gitmedim ki!" (Kemal, 2017, s. 28).

Yoksulluğun ahlaki yozlaşmaya neden olmadığı ve küçük çocukları nasıl olgunlaştırdığını gösteren bu hikâyede, ahlak dersi verilir:

"-Sana iş buldum, gel!
 Bileğini sertçe çekti:
 -İstemiyorum.
 -Neden
 -Bize de gelme, pastırma falan da getirme bundan sonra!
 -İyi ama, neden?
 -Benim kardeşim senin şeyin değil!" (Kemal, 2017, s. 29).

Kitaptaki Çocuklar adlı hikâyede karşıtlık fikri görülür. Hikâyedeki çocuklardan biri avukat bir babanın oğlu, diğeri ise sokak çocuğudur. Avukatın oğlu sinirli bir halde bisikletini kullanır. Sokak çocuğu ise bisikletiyle neredeyse onu ezecekken elindeki sopayla arka çamurluğuna vurur. Bunun üzerine iki çocuk arasında kavga başlar. İki çocuk yoksulluk ve zenginliğin temsilcisidir:

"-Ezmedim diye mi vurdun bisikletime?
 -Ezemedin ki!
 -Manevra yapmasaydım, görürdün.
 Sokak çocuğu, "Boş ver," dedi.
 -Bana bak!
 Sokuldu:
 -Bakıyorum.
 -Fena yaparım ama sonra!" (Kemal, 2017, s. 47).

Avukatın oğlunun, babasının ünüyle, akrabalarıyla ve gelecekteki hayalleriyle övünmesine karşılık sokak çocuğu, mahalledeki Sülman Ağabey'i ile övünür. Avukat çocuğunun saydığı ve yücelttiği değerler, sokak çocuğuna vız gelir. Avukat çocuğu derslerinin durumunu, gezeceği yerleri, o yerlerdeki akrabalarını saydıkça sokak çocuğu başarısıyla övünür:

“Hadi lan hadi, fiyaka sökme bize. Ben bizim mahalledeki İdris’i bile tuşa getirdim!” (Kemal, 2017, s. 48).

İki çocuk arasında itişme başlar, avukat çocuğu sokak çocuğunun sıkı olduğunu ve onu alt edemeyeceğini anlayınca uzlaşılı yoluna gider. İki çocuk bir anda tüm olanı biteni unutup muhabbete başlar. Burada çocukluğun ne kadar saf ve temiz olduğunu Orhan Kemal, okuyucuya hatırlatır. Çocuklar, aralarındaki sosyo-ekonomik farka rağmen arkadaş olabilirler. Çocukluk, insanoğlunun hiçbir sosyal ve ekonomik fark gözetmeksizin yaşadığı bir dönem olarak öne çıkar.

Avukatın oğlu, diğer çocukla arasındaki farkları görmeye birlikte, kısa bir süre sonra onun anlattıklarına ilgi göstermeye başlar. Karşısındaki çocuğun Avrupa’yı, Times nehrini bilmiyor oluşu; vitamin hapı, tereyağı, reçel ve yumurta ile beslenmemesi, bir noktadan sonra önemini yitirir. Onun da “Sülman Ağabey”i vardır. Süleyman Ağabey onu çalıştırdığı için mahalledeki İdris’i yenen çocuk, diğerinin gözünde birden değer kazanır (Kemal, 2017, s. 49).

Çocukların muhabbeti birlikte gazoz içmeye kadar gider fakat sokak çocuğu parası olmadığını söyleyince avukatın oğlu, yeni arkadaşına gazoz ısmarlar. Gazoz içerken ikili arasında sosyo-ekonomik farklılar tekrar gözler önüne serilir, sokak çocuğu ailesinden hiç bahsetmez, tek bahsettiği kişi Sülman Ağabey’dir:

“... Paris, New York, Roma, Berlin, Londra... Londra’daki Times Nehri’ni bilir misin sen?
-Sülman Ağabey bilir!
-Peki istese elçi olabilir mi?
-Öte bile geçer...
-Siyasal Bilgileri bitirmiş mi?
-Ne bileyim yahu? Bizim mahallenin tüm kızları bitiyor ona!” (Kemal, 2017, s. 49).

Çocuklar, hiçbir kızın hayır diyemediği Süleyman Ağabey’i, avukatın kız kardeşinin de beğeneceği hayaline kapılırlar. Avukatın oğlu, halasının kimseyi beğenmediğini söyler. Onun, beğendiği ilk kişiyle evleneceğine dair sözler işitir. Evin büyüğü olan cicianne bir gün, kızının beğendiği kişi çöpçü de olsa onu vereceğini söyler. Çocuk bu sözleri anımsayınca, Süleyman Ağabey’i onun karşısına çıkarmaya karar verir. Eve gittiğinde halasına Süleyman’dan söz eder ancak halası onu dinlemez.

Elli Kuruş adlı hikâyede, bir sokak çocuğu, bu kez gazete satıcısı olarak karşımıza çıkar. Aile, babaları tarafından başka bir kadın uğruna terk edilen ve annenin çalışmasıyla geçinir.

Ayakta durmakta zorlanan aileye evin iki erkek çocuğundan büyük olanı çalışarak destek vermek için gazete satıcılığına başlar.

Hikâye çocuktan gazete alan bir kişi ağzından anlatılır. Anlatıcı, yazılı işleri ile meşguldür. Çocuk her sabah adamın çalıştığı yere gelir, “Gazete, havadis!” diye bağıarak gazete bırakıp parasını alır. Anlatıcı çocukla devamlı muhabbet içindedir. Çocuğun ailesi ve yaşadıkları hakkındaki bilgi onun ağzından aktarılır.

Çocuk, okulu bırakmasına karşılık içindeki okuma isteği bitmez. Okulu mutlaka bitirmek, babasına benzememek onun tek hayalidir.

“Okumak istiyorum ağabey. İlk’i sonra orta’yı, daha sonra da liseyi bitireceğim. Liseyi belki de yatılı sınavı kazanıp parasız okurum. Ama mutlaka okuyacağım. Kardeşim de. Babamıza benzemeyeceğiz hiç...” (Kemal, 2017, s. 74).

Çocuk karne zamanı birkaç gün gazete bırakmaya gelmez, anlatıcı meraklanır; çocuk birkaç gün sonra gelir fakat öksürmektedir. Çocuk karne zamanı hem sınava çalışıp

hem işte çalışınca yorgunluktan birkaç gün hasta düşmüştür. Parası olmadığı için ilaç alamaz. Anlatıcı çocuğa yardım teklifinde bulunur.

Çocuk gururludur:

"Babamın arkadaşı da bana para vermişti. Bayiye yatırdım. Sonra kazanıp götürdüm, almadı. Sende kalsın, dedi, yanağımı makasladı da paralarını suratına fırlatıp..." (Kemal, 2017, s. 75).

Anlatıcı çocuğa bir şart sunar ve gazetelerle borcunu ödeyebileceğini teklif eder. Çocuk bunu kabul eder ve her gazete bıraktığında borcunun ne kadar kaldığını belirtir, pek çok zorluk çekip hasta haliyle çalışmasına rağmen borcuna sadıktır. Canı pahasına da olsa borcunu öder. İki gazete borcu kalmış olan çocuk bir daha görülmez. Birkaç gün sonra adamın penceresi önünde başka bir çocuğun sesi duyulur:

"-Ağabeyim, kusura bakmasın dedi, amca!

-Ne bu?

-Elli kuruş borcu kalmış size de...

-Kendisi nerede?

Ağlamadı, huçkırmadı. Taş gibi, "Öldü," dedi. "Dün Edirnekapı'ya gömdük..." (Kemal, 2017, s. 77).

Çocuğun ölüm döşeğindeyken vasiyeti borcunu ödemek olur. Babası başka bir kadınla evlenen ve kendisine erdemli bir kişilik gösteren çocuk, ahlak dersi verir. Çocuk, emek uğruna canını verir ve artık çalışma sırası kardeşine geçer.

1.2. Aile Ortamındaki Çocuklar

Orhan Kemal'in hikâyelerindeki çocuklar, aile ortamında ebeveyn ilgisinden uzak, soyutlanmış ve kendi iç dünyalarına çekilmiş olarak görülür. Bunlar, en az sokak ortamındaki çocuklar kadar zor şartlarda yetişirler. Ailelerinden ilgi ve sevgi göremeyen bu çocuklar, farklı yollara itilince varlıklarını kabul ettirme çabası içine girerler.

Kuduz adlı hikâyede aile ortamında soyutlanmış bir çocuk karşımıza çıkar. Evdeki kedi tarafından yüzü tırmalanan çocuk, babası eve geldiğinde yanağındaki tentürdiyot lekesiyle karşımıza çıkar. Karısının evdeki kediyi savunması üzerine sinirlenen adam, karısının sadece tentürdiyot sürüp rahatça davranabilmesine karşılık çocuğun kuduz olma ihtimalini dile getirir:

" - Peki, ya kuduzsa?

-Kuduzsa kuduz." (Kemal, 2017, s. 18).

Karısının vurdumduymaz tavrına iyice sinirlenen adam, daha önce çok kez kediyi evden göndermek istemesine rağmen karısı kediyi göndermez. Hikâyenin devamında çocuğu önemsememekten ziyade kocasına inat öne çıkar. Babanın, çocuğu için derisini yüzdüren anaları kendi eşiyile kıyaslamasıyla karısında bir uyanış etkisi yaratır:

"... Kadın, yavrusu için derisini yüzdüren anaların dünyasında yaşamaya layık bir anne olduğunu ispat için değil, oğlunun kuduz olması ihtimaliyle çıldırarak, kediyi de alıp taksiye atlamış, hastanenin yolunu tutmuştu." (Kemal, 2017, s. 23).

Aile - çocuk ilişkisi temasıyla karşımıza çıkan bu hikâyede, kocasıyla inatlaşıp ve kocasının söylediği birtakım sözlerden sonra kendi içinde muhakeme yapan anne, annelik duygusunun esiri olur. Aile içinde soyutlanmış çocuk, kendi iç dünyasına çekilir.

Üç Arkadaş adlı hikâyede babaları olmayan, anneleri de işçi olan üç çocuğun yaşadıkları Sütlice'den, bıkmaları ile hikâye başlar. Makara Hasan, Kocakafa Sait ve en

küçüğü Hidayet ismindeki üç arkadaş, Makara Hasan'ın annesinin çalıştığı Kadıköy'deki konak hakkında konuşur:

“-Ben Kadıköy'e bile gittim, dedi, annemin hanımlarının konağına...

-Senin annenin hanımları mı var?

-Var tabii... Bana şeker bile verdiler. Kadıköy öyle güzel ki, görseniz bayılırsınız! Burası ne? Sütlüce...” (Kemal, 2017, s. 59).

İstanbul'un iki semtinin karşılaştırıldığı bu diyalogda çocuklar, Makara Hasan'ın anlattığı Kadıköy'ü gözlerinde canlandırıp daha mütevazı olan Sütlüce'yi aşıyorlar. Orhan Kemal'in anlattığı fakir yaşam süren insanlar, yaşadıkları yerlerle de karşımıza çıkar. Mekân olarak kahvehane, meyhane, sokak araları ve kısaca İstanbul'un kenar mahalleri seçilir.

Bu andan itibaren bu üç arkadaşın tek hedefi vardır: Kadıköy'e gitmek:

“Kocakafa Sait başını kaldırdı, evvela Hasan'a baktı, sonra Hidayet'e, sonra gene Hasan'a, daha sonra da elindeki paslı tele. Teli fırlatıp kalktı.

-Gidelim mi?

(...)

-Gidelim be!

-Gidelim.” (Kemal, 2017, s. 60).

Bu üç arkadaşın Kadıköy'e ve konağa gitme nedeni hayat şartlarıdır. Makara Hasan'ın anlattığı yiyecekler hepsini büyülemiştir. Evlerinde hiç göremedikleri bu yiyecekler, onları fazlasıyla cezbeder.

“- Börekleri de vardır belki, belki de aşureleri!

-Yahut kavunları.

-Pastaları yahut da değil mi?” (Kemal, 2017, s. 60).

Vapurla Kadıköy'e gitmek için iskeleye giderler fakat hemen fark edilip indirilirler. İstanbul'un fakir bir semtinde yaşayan üç arkadaşın büyük işlere kalkışmaları, fakirliğin çocuklar üzerindeki yansıması dikkat çeker. Çocukların vapura binemeyip planlarını gerçekleştirememeleri, gelecekte de yaşamlarını değiştiremeyeceklerine işaretir.

Önce Ekmek hikâyesinde de eğitim-öğretim hayatını olumsuz etkileyen zor yaşam şartları anlatılır. Ayten'in babası geceleri eve sarhoş gelip annesiyle kavga ederken sarf ettiği sözlerle ve fakirlik onu okul ve hayat ikileminde bir seçim yapmaya zorlar.

“Bıktım, usandım sizden hanım. İşler akıntıya gitti, kazanamıyorum diyorum, anlamıyor musunuz? Maksadınız beni öldürmek mi? Ben ölünce çalışmaya köpek gibi razı olmayacak mısınız? Sen de çalış, kızın da çalışsın, varsayın ki öldüm, geberdim yahu...” (Kemal, 2017, s. 2).

Ayten, babasının onun okulu bırakıp işe başlaması gerektiğini dile getirmesi üzerine daha fazla okul hayatına devam edemeyeceğini anlar ve çalışmaya başlayan arkadaşlarını getirir:

“Bir zamanlar ilkokula kuş civıltılarını hatırlatarak gidip geldiği mahalle arkadaşlarından pek çoğu gibi, o da artık veda etmeliydi ortaokula. Ortaokula, liseye, üniversiteye, doktorluğa...” (Kemal, 2017, s. 2).

Ayten bu tartışmaları odasında, yorganın altında dinlemektedir. Aylar, mevsimler gelir geçer fakat evdeki tartışma değişmez. Geçim sıkıntısının her şeyin önüne geçtiği bir evde Orhan Kemal, sadece sokak satıcısı çocukların değil, toplumun pek çok kısmının dar gelirlerinden dolayı okul hayatından vazgeçmek zorunda olduğunu gözler önüne serer. Ayten'in babasına bir emeklinin anlattıklarında da bu durumu görürüz:

"Baktım işler gitti akıntıya. Emeklinin maaşı yetmiyor. Oğlanlarla kızı seferber ettim. Şimdi her biri işte. Evimize bet bereket geldi, bet bereket! Sonra da eklemişti:

Önce ekmek!" (Kemal, 2017, s. 3).

Geçim sıkıntısı çeken ailelerin genelinde aynı çözüm yolu hâkimdir. Onlara göre okula gitmek, geçim derdinin olmadığı kimseler için mümkündür. Bu anlayıştan da hareketle Ayten, bir gün babası eve geldiğinde ona okulu bırakmak istediğini ifade eder:

"-Okulu bırakıyorum babacığım!

-Niçin?

-Çalışacağım.

-Nerede?

-Trikolarda. Arkadaşlarım var orada çalışan. İlk zamanlarda pek bir kazanç yokmuş ama, zamanla, ustalaştıkça, hem biliyor musun, onlarla birlikte çalışacağım diye öyle sevindiler ki. Yarın sabah gidiyorum." (Kemal, 2017, s. 4).

Ayten ve daha önce okulu bırakmak zorunda kalan arkadaşları, Orhan Kemal'in pek çok hikâyesinde olduğu gibi satıcı, işportacı ve fabrika işçileri olarak ortaya çıkar.

Sevmiyordu adlı hikâyedeki çocuk, zorla komşu teyzeye gönderilen ve komşu teyzeye gitmeyi sevmediğini annesine ağlayarak ifade eden bir çocuktur. Erol'un gözünden komşu kadın ve evi şu şekilde aktarılır:

"Açık kapıdan vuran güneşe bakıyordu. Güneşte teyzenin sürmeli gözleri, kan yalamışçasına kırmızı dudakları, mavi damarlı kuru elleri. Bütün bunları da sevmiyordu. Sonra kocaman konaklarının kapısı. Kapıyı da sevmiyordu, açılan kapıdan girmeyi de. Ya karanlık taşlık? Ya basıldıkça paslı paslı gıcırdayan merdivenler? Sevmiyordu, merdiven basamaklarını da sevmiyordu, taşlıktaki bomboş odaların karanlık kapılarını da. İçerden birileri çıkıverecek gibiydi. Araplar, ya da cırcır böcekleri." (Kemal, 2017, s. 58).

Altı yaşlarındaki Erol, okula başlamak için can atar. Erol'un okula başlama arzusu, komşu kadından kurtulmak içindir. Arkadaşı Ercan okula başladığı için Erol'un gözünde çok şanslıdır.

Erol'un gözünde komşu kadın, görünüşü itibariyle de olumsuz bir tip olmakla beraber çocuğun ağzından laf almaya çalışan bir tiptir. Adamın, karısına nasıl davrandığını, dans edip etmediklerini, evlerine gelen misafirlere şarap ikram edip etmediğini ve en önemlisi babasının kendisini sorup sormadığını öğrenmeye çalışır. Erol kadının soru yağmurundan sıkılır ve ona yanlış cevaplar vererek onunla inatlaşır.

Erol verdiği kısa ve anlaşılmaz cevaplarla kadını sinirlendirir. Kadın sonunda dayanamayarak Erol'u evden kovar. Erol, kadının asıl amacının ağzından laf almak olduğunu anladığı için orada sıkılır.

Erol'un annesi, komşu kadının yaptığı davranışları ve sorduğu soruları bilmez. Çocuğunun tepkilerine değer vermeyen bir anne olarak karşımıza çıkar. Erol'un annesinin oğlunun kaygısını anlayamaması çocukta sinirli bir hal doğurur. Komşu kadına gitmek istemediğini açıkça söylediği halde, annenin ısrarı onun ağlamasına neden olur. Çocuğun yaşadığı sıkıntıyı annenin algılayamaması, aralarındaki iletişim kopukluğunun bir sonucudur.

Sağış hikâyesinde anlatıcı ve onun çocukluk arkadaşı Süreyya'nın çocukluk anıları ve ondan otuz yıl sonra Süreyya'nın çocuğunun hikâyesi anlatılır. Anlatıcı uzun bir süre sonra çocukluğunun geçtiği mahalleye dönüp çocukluk arkadaşı Süreyya'yı arar. Bu iki arkadaş çocukluklarında futbol hastası iken babalarından da bir o kadar da korkar. Çocukların aileleri futbola karşıdır:

"Benim babam avukat, onunki Gayret Bakkaliyesinin sahibi. Kocaman kapkara sakalı, bıyığıyla gerçekten korkunçtu. Annesi de babasından geri kalmazdı. Upuzun, zayıf mı zayıf. 'Süreyya!' diye pencereden bağırılmaz mı, mahalle çın çın öterdi. Annesinin buz gibi sesiyle böyle bağırıldığı sıra, Süreyya'ya sağlam dayak yemek vardı. Ya çeşmeden su taşımaya ya da kundaktaki kardeşinin beşiğini sallamayı savsamıştır. O zaman Süreyya: 'Sağlam mariz var!' der, korkudan bembeyaz yüzüyle koşardı. O tarihlerde on üç on dört yaşımızda olmalıydık." (Kemal, 2017, s. 79).

Anlatıcı da futbol oynamak istediğini babasından gizler ama Süreyya kadar sıkıntı yaşar. Buna karşılık Süreyya'nın çocuk aklından bazı kötü duygular geçer. Rahat rahat futbol oynayabilmek adına evi, dükkânı ve evdekileri de yakmak istemektedir. Her şey ve herkes ortadan kalkarsa rahat rahat futbol oynayabilir. Bu noktadan anlaşıldığı üzere Süreyya'da futbol hastalık noktasına gelir.

Yıllar sonra anlatıcı mahalleye geldiğinde Süreyya'yı bakkalda çalışan ve büyümüş, koca sakalları olan bir adam olarak bulur. İçeri girer ve karşılaştığı manzara Süreyya'nın bir zamanlar öldürmeyi dahi düşündüğü babasının aynısı bir adam karşısına çıkar. Kendisini hatırlatır fakat Süreyya oldukça geç hatırlar. Eski günleri sorar ve "Gençlik, çocukluk, cahillik," ve "geçti artık öyle şeyler..." (Kemal, 2017, s. 81) cevabını alır. Süreyya içeri giren oğluna yıllar önce babasının kendisine davrandığı gibi davranır. Oğlu da kendinin çocukluğunu yaşar. Arkadaşları çok önemli bir maça onu çağırırlar fakat babasını nasıl atlatacağını da merak ederler. Oğlu Aykut yıllar önceki babasının sözlerini anımsatır:

"Söyle Fûruzan Ağabey'e, gelecekmiş de. Sağiçe kimseyi koymasın tamam mı?" (Kemal, 2017, s. 82).

Bir zamanlar kendisinin şikâyet ettiği hayatı şimdi oğluna yaşatan Süreyya, çocukluğunda yaşadıklarını tamamen unutup içindeki çocukluk duygusunu kaybeder. Hikâyedeki temel çatışma çocukluk ve yaşlılık olarak ortaya çıkar.

Süreyya'nın babasının nasıl öldüğü, ailesinden geriye kimlerin kaldığı belirtilmez. Ancak Süreyya'nın hayallerini gerçekleştirememiş oluşu, hâlâ aynı mahallede ve aynı evde oturmasıyla açıklanabilir. Monotonluk ve mahallenin monoton yapısı, çocukken hayat dolu olan Süreyya'yı bu yapıya uymaya zorlar. Avukatın oğlu olan anlatıcının hayatında birtakım değişiklikler olduğu açıktır. Ancak Süreyya, çocukken kabullenemediği hayatın esiri olur.

Sonuç

Varlıklı bir ailenin çocuğu olarak 1914'te doğan yazar, sürgüne giden babasının yaşadıkları yüzünden yoksulluğa düşer. Çocukluğundan beri çalışmanın ne demek olduğunu ve para kazanmanın zorunluluğunu iyi bilir. Adana'da pek çok işte çalışır. Yazın hayatına başladıktan sonra da bir kalem emekçisi olur.

Sanatçı, her zaman işçinin ve emekçinin yanında olur. Vücut gücüyle olduğu kadar kaleminin gücüyle de bu sınıfın yanında yer alır. Kalemini bu sınıfı bilinçlendirmek için kullanır. Dolayısıyla onun hikâyeleri gerçeklerle ilişkilidir. Hepsisi derin gözlem ve izlenimlerin sonucudur.

Orhan Kemal, öykülerinde aile ve çocuklara çok değer verir, tüm çaresizliğiyle, yoksulluğuyla, umutlarıyla, neşesiyle çocuklar hikâyelerde önemli yer tutar. Hikâyelerde çocuklar, aile ve iş hayatıyla yer edinir. Çocuklar, aile ortamlarında ve sokak hayatında ele alınır. Aile ortamındaki çocuklar, parası ve sınırsız imkânları olmasına rağmen aile içinde soyutlanırlar. Yoksulluk içindekilerse ailenin geçimi sağlamak için hem okuyup hem çalışırken, bazıları da ailesine destek olmak adına okulu bırakıp yaşamına yönelir.

Çocukların isimleri, fiziksel betimlemeleri, buldukları coğrafya, anne ve baba özellikleri ve yaşadıkları çevre hikâyelerde göze çarpar. Çocukların cinsiyetlerine göre taşıdığı özellikler de farklıdır. Erkeklerde spor ve futbol aşkı, spor takımına kaptan olma hayalleri, kavga etme yahut da kendisini bir çizgi ya da film kahramanı olarak görme; yaygın bir durumdur. Kızlarda ise olduğundan büyükmüş gibi davranma, kadınsal tavır ve kıskançlıklar, cinsel istismar yaygın olarak görülür. Çocuklar, yaşlarından büyük bir olgunluk içerisinde.

Yoksulluk, imkânsızlık, ezilmişlik gibi olumsuzlukların yanında pek az olmakla birlikte neşeli çocuklar da göze çarpar. Neşeli çocuklarda genellikle maddi sıkıntı görülmez. Bunun yanında aile ortamında sevgi ve neşe içinde büyüyenler veya oyunlarla mutlu olan çocuklar da vardır. Onun çocuk tipleri, her anlamda gerçeklik duygusu taşıyan ve realist tiplerdir. Yazar, umudun simgesi olarak çocukları seçer, ön plana çıkarır.

Kaynakça

- Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kantarıcı, A. (2006). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Çocuk Tipleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Kemal, O. (2017). *Kardeş Payı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2000). *Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kemal, O. (2017). *Önce Ekmek*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Mutluay, R. (1970). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Çocuk*. İstanbul: Yeni Edebiyat Aylık Edebiyat Dergisi, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Tosun, N. (2005) Sokağa Açılan Pencere ya da Kırık Hayatlar: Orhan Kemal Öykücülüğü. İstanbul: *Hece Dergisi*, 103, 117-122.
- Uyguner, M. (2018). *Orhan Kemal'in Öykücülüğü Üzerine*. Ankara: Türk Dili, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı.